

אסלאם יסודני - אלימות וטרור (ב')

רפאל ישראלי

כיצד נתהוותה סוגיית היסודנות מראשיתה?

בחלקו הראשון של המאמר תיארונו את ההתעוררות המחזורית של האסלאם הפוריטאני, כל אימת שחלה בו שקיעה והידרדרות מצד אחד, ומצד שני עולה דמות ענקית כמו אבן תיימיה ותלמידיו, אשר נוטלים על עצמם סיכון של מאבק בשליטים וקוראים לחזרה לתקופת הבתולין והתמימות של ימי הנביא והראשיון, ימי הניצחון, הזוהר והכיבושים, בטרם שקעה הח'ליפות בשגרה ושירכה דרכיה. מאפיינים את תנועות ההתעוררות האלו, באו בדרך כלל כתגובה, לא רק על התנוונות פנימית ומנהג מתירני ביישום הוראות הדת, אלא גם כהתגוננות מפני גירויים מבחוץ, בעיקר מן המערב. מצב הרוח של המוסלמים היסודנים, שאינם מכנים את עצמם בשום כינויים, אלא כמוסלמים מן השורה השואפים לשוב לימי התהילה והניצחון, איננו מרומים, משהם רואים כי האסלאם שהטיל את חיתתו על כל העולם התרבותי של ימי הביניים, חוזה זה מאתיים או שלוש מאות שנה בהתפכחות היוצרות, בהן המערב הנוצרי צובר עוצמה ועושר ואילו העולם האסלאמי צובר פיגור הולך ומעמיק, למרות עושרו האגדי בנפט. אם כן, המאבק צריך שיתמקד בד בבד בשתי החזיתות, הפנימית והחיצונית, כדי לטהר אותו מבפנים וגם להנחיל ניצחון מוחץ. הפוריטאנים השמרנים, ביניהם אבן תיימיה, ראו בצופים, אותם מיסטיקנים שנתנו מבטחם (תוכול) הגמור באללה, ושחיו את האסלאם בצורה חווייתית, מוסלמים סוטים שעיוותו אותו לדעת האורתודוקסים, וכופפו אותו לצרכים האינסטינקטיביים של המאמינים במקום לכופף אותם לכלליו הנוקשים והתובעניים. ובמקום שהאסלאם

הטהור ניתן בידיהם של אנשים נבערים, אין מנוס מהשחתתו. כמובן שהיו מיסטיקנים גדולים שנתרו גיבורי תרבות באסלאם, על שום שחיפשו סינתזה בין הצופיות והשריעה, כמו אל-ע'זאלי (מת בשנת 1111), או מייסדי כמה מן המסדרים הצופיים הגדולים, אך אלו אינם נמנים על המאורות הגדולים של היסודנים.

האימפולס הגדול להתחדשות פנימית יכול היה לבוא, כאמור, כמו בימי אבן תיימיה, מתצפיתם של אינטלקטואלים בתחום ההלכה, ואנשי מעשה יוצאי דופן ואמיצים, במעשיהם המנוונים של המוסלמים, וממסקנתם המתבקשת שעת לעשות לתיקון המעוות. המובהק שבאלה היה מוחמד אבן עבד אל-והאב (מכאן הוהביה), שפעל במהלך המאה ה-18 בחצי האי-ערב, צמח כחנבלי אדוק וחסר פשרות, ויצא לטהר את השחיתות שלדעתו אחזה בבני ארצו הנבערים מדעת. הוא ודאי הושפע מאבן תיימיה ובמיוחד היה מוכה תימהון על קליטתם של כל כך הרבה חידושים (בידע) שראה צורך דחוף לבערם. הוא תקף בחריפות את הצופים וקרא להריסת קברי קדושים כדי למנוע את פולחנם, כי זה היה בעיניו חטא השירכ (שיתוף אחרים בפולחן הבורא). הוא הדגיש את ייחודו האבסולוטי ואת אחדותו הבלתי ניתנת לחלוקה של האל, מכאן שתנועתו נקראה לפעמים המווחידון (מייחדי אללה). כדי להוציא לפועל את תורתו הקפדנית והמחמירה, הוא התקשר עם משפחת שליטים מקומיים בשם סעוד, ויחד הם יצרו את המיזוג היעיל, המחזיק מעמד עד היום, של שליטים אבסולוטיים המצייתים לפסיקות החכמים החנבליים, עם חכמי שריעה ווהאביים הנתמכים על-ידי השלטון ומוגנים על ידו, בתלות הדדית מושלמת. הפרקטיקה הדתית של האסלאם הקיצוני הזה, זעזעה מדי פעם את העולם המערבי משנדעו העונשים שהוטלו על-פי הקוראן על גנבים (בקטיעת אבריהם), על ניאוף (בסקילה), על דיכוי נשים ועל הפרדת המינים, והיו גם התערבויות מבחוץ כדי להציל קורבן זה או אחר של

פרופ' רפאל ישראלי הינו מורה וחוקר באוניברסיטה העברית. פרסם ספרים רבים בנושא האסלאם והמזוה"ת. חבר מערכת נתיב.

השיטה, אך בעיקרו של דבר זה נשאר עניין סעודי פנימי. משטר הטליבאן (1996-2001) באפגניסטאן, גם כן אכף סוג זה, של יסודנות אסלאמית-סוניית, וכך גם עשתה סודאן מאז שנות ה-80, אם כי לא באותה חומרה. מדינת השריעה האיראנית היא שוב עניין שונה, מפאת הסגנון החומנאי של שלטון חכם ההלכה בשריעה.

אולם, כאמור, רבות מתופעות ההקצנה היסודנית, הן פרי משחק הגומלין בין המערב הפולש, מאז ימי נפולאון ותחילת הקולוניזציה של ארצות האסלאם על-ידו, וניסיון הנכבשים להשיב על האתגר הזה. כאן הבעיות הן סבוכות ומורכבות, משעה שהיסוד הפסיכולוגי בהן, איננו פחות חשוב מן הכיבוש המערבי לכשעצמו. שהרי מצד אחד צמחה אליטה מוסלמית חדשה שחונכה במוסדות המדינות הקולוניאליות, אימצה כמה מדרכיהן, למדה מהן לאומיות, מודרניזציה, טכנולוגיה, מדינת חוק, מוסדות מדינה, מפלגות, פרלמנט, בחירות, פיתוח כלכלי, זכויות אזרח, חרות לפרט וכיוצא באלה סממנים של מדינה מודרנית. אליטות אלה, יש מהן שאף הגיעו להערצת המדינה הכובשת, אפילו אימצו את שפתה ויצרו בה. לאחר שהבינו סוד כוחו של המערב, כמובן שניסו לחקותו כדי להתחזק כמותו. אך יש מהם, כמו אינטלקטואלים סיניים במאה ה-19 שרצו חיזוק עצמי על-ידי אימוץ הכלים המערביים תוך שימור הרוח הסינית, וכשלו בסופו של דבר, כך קמו תנועות רפורמה גם ברחבי העולם האסלאמי, ששאפו לסגל לעצמן את דרכי המערב, עם החייאת האסלאם השורשי, וגם הן כשלו. כי לא אלה ולא אלה הבינו, כי כאשר קונים מערכת טכנולוגית או משפטית או מוסדית חדשה, היא בהכרח גוררת אחריה גם שידוד מערכות ערכי, כי אי-אפשר בחיים מדיניים וחברתיים לבדוד את הקנקן מתוכנו.

למשל, אם אינטלקטואל מוסלמי לומד במערב, הוא רוכש לעצמו לא רק את השפה הזרה, אלא גם התכנים שהוא לומד. וכאשר הוא מתוודע לחירות, לשוויון המינים, למדינת חוק ולדמוקרטיה, הוא מבקש ליישם בשו בו הביתה, בחברה שאיננה מוכנה לקלטם. התוצאה – תסכול וייאוש, משעה שצופים במערב הכובש והמצליח מצד אחד, ובחוסר האונים העצמי להיות כמותו, גם אם כליו אומצו, מצד שני. דרך משל, מאמצים מערכת חוקים אירופית מודרנית, המיוסדת על החוק הרומי שמכיר בדיני חיובים, על חוזים והתחייבויות בין פרטים ועל אמנות בין מדינות. אולם בעולם הערכי של המוסלמים, בו אין שוויון בין דאר אל-חרב לדאר אל-אסלאם, אין גם כבוד להתחייבות חוזית, והיא תופר כל אימת שהדבר נראה "לטובת האסלאם". האם צריך לומר יותר כדי להבין את מצב היחסים הבינלאומיים בין המערב לעולם המוסלמי?

או קחו, למשל, את עניין החינוך הטכנולוגי. בחברה המוסלמית המסורתית (וגם הסינית) הפרימט היה על לימוד התורה, ואיש ההלכה (או קונפוציאניסט בסין), הוחזק כבעל יוקרה רבה בחברה שנוהלה על-פי ההלכה

בכל היבטי חייה. בא איש המדע המודרני, שצריך להקדיש את חייו לתורה טכנית זרה, שחופש המחשבה בה, הוא חיוני ללימוד, להתפתחות וליצירה, וזה לא רק מרחיק אותו מן החשיבה המסורתית ומקנה לו ערכים הנוגדים לעיתים את שלו, אלא, הוא גם נאלץ לעיתים להישחק בתווך בין שתי הגישות, כאשר הלויאליות שלו נחלקת בין מקצועו למכורתו התרבותית. הכל מכירים בצורך בטכנולוגיה, ולכן גם היסודנים רוצים אותה ומאמצים אותה. אלא שהם דוחים את מה שהיא גוררת אחריה, כלומר ערכי המערב, והם שרויים בדילמה. הם אינם יכולים להטיף במסגדים להחרבת המערב ולחזות את שקיעת הציביליזציה המנוונת שלו, בשעה שהם מגיעים לתפילה במכונית מערבית, ממוזגת אוויר, עוד המצאה מערבית, וצווחים את גידופיהם במערכת קולית שגם היא יובאה מן המערב. או לשאת דרשות בטלביזיה מערבית ולאיים במלחמת ג'יהאד בנשק שהם רוכשים במערב. כדי לשלוט בכל הטכנולוגיות הללו, צריך ללמוד בהכנעה אצל מומחים מערביים, ומאות אלפים מהם זורמים למוסדות החינוך במערב השנוא, ומשם שבים עם רעיונות שהמדינות השולחות לא חזו ברוב אטימותן, או חזו ונאלצו להיכנע ללחצם של הצעירים, בקוותן לטוב. מדינות יסודניות, כמו סעודיה ואיראן, מקבלות שטלביזיה היא מכשיר חשוב, בתנאי שהוא רתום לשירות השריעה. במקום לשדר סרטים מערביים משחיתים ודקדנטיים, שיגבירו את החתירה תחת האסלאם ויעצימו את ה-Westoxication (ההרעלה המערבית), אפשר להשתמש בה להקראת פסוקי קוראן, השכם והערב, וכך היא תשרת את האסלאם במקום להרוס אותו.

בעולם הערכי של המוסלמים, בו אין שוויון בין דאר אל-חרב לדאר אל-אסלאם, אין גם כבוד להתחייבות חוזית, והיא תופר כל אימת שהדבר נראה "לטובת האסלאם"

החיפוש אחרי הפשרות הללו, בין הופעתו החזקה של המערב המתקדם, לבין הצורך לשמר את התכנים האסלאמיים, הוא שיצר, מצד אחד את תנועות הרפורמה, שנאזרו אותן להלן, ומצד שני את תחושת הנחיתות כלפיו שהולידה מגוון של תגובות, מהתבטלות וחיקוי עיוור ועד להאשמות נגדו על כי הוא "משפיל" ו"מדכא" את המוסלמים, ושואף לחסל את האסלאם. אגב, אלה הן התגובות של האסלאם היסודני כלפי ישראל והיהודים. משפיל ומדכא, על שום שאין הם יכולים להשלים עם מציאות שבה עמים נכבשים ומנוצחים בעבר היו לאדוני הארץ, ועל שום שהפער הגדל בין הצדדים מציג את המוסלמים במלוא ערוותם כחסרי אונים ויכולת להתמודד עם העולם המודרני. אשר על כן, צריך לבלוע את ההשפלה

כי אחרת הסיוע המערבי ייפסק, או להחצין אותה באלימות נגד ה"שטן" ההוא, אבי אבות הטומאה, שאם ייהרס, תיפסק גם ההשפלה, יען כי כבר לא תתקיים החלופה המוצלחת לכישלונם הצורב. כיום כבר מסתבר שגם דרך החיקוי המתבטל שכפה אתאטורק לפני 80 שנה בתורכיה, ושהכול סברו כי הוא הפך על פניו את האסלאם התורכי והפכו ל"מתון", לא צלחה, אם מקץ זמן כה רב, וברוטליות של אכיפה, מגובה במשטרים צבאיים חוזרים, יכולה מפלגה יסודנית ליטול שם את השלטון. אבל גם דרך הביניים של הרפורמות נוסתה, לפני שהודו בכישלונה. שושלת אפוסטולית של שלושה מורי הלכה ענקיים, שונים בתכלית במזגם זה מזה, אך מסורים לעניין סיגול העולם המודרני לאסלאם, או רפורמה של האסלאם כדי להתאימו לעולם החדש (על כן הם נקראים רפורמטורים או מודרניסטים), כמה בסוף המאה ה-19 והייתה לזרם חשוב ומלא תקוות. האנשים הדגולים הללו, היו אל-אפגאני, עבדה (קרא עבדו, וכך גם ייתכן כאן להבא) ורידא.

שלושה מורי הלכה ענקיים, שונים בתכלית במזגם זה מזה, אך מסורים לעניין סיגול העולם המודרני לאסלאם, או רפורמה של האסלאם כדי להתאימו לעולם החדש, קמה בסוף המאה ה-19

אל-אפגאני ועבדו היו כמעט בני אותו דור, למרות שהראשון נחשב לבכיר ולראשון בשושלת, ועיקר פעילותם במחצית השנייה של המאה ה-19. הם נטלו על עצמם משימה בלתי אפשרית של איחוד העולם האסלאמי כדי לעמוד נגד המערב, וטיהור האסלאם מן הבידעות שהביאו לשיבושו. עם זה, לא הסתירו את יחסם מלא ההערכה כלפי המערב, ובילו זמן רב שם. עבדו, גם הקים ביטאון חשוב לקידום רעיונותיו (אל-ערוזה אל-וות'קה - הקשר האמיץ) דווקא בפריז, כמו יסודנים וגם ליברלים מוסלמים כיום שמוציאים את ארצות המערב כר נוח יותר להפצת דעותיהם. הם קבעו כי הבעיה איננה עם האסלאם, שנתר דת נצחית ובלתי ניתנת לערעור, אלא המוסלמים שטעו ביישומם, ועל כן צריך להחזירם למוטב על-ידי אימוצה מחדש של דרך הראשונים (אל-אסלאף, מכאן תנועת הסלפיה). גם הם, כמו הוואהבים, ואחרים שיבואו אחריהם, הסתמכו על אבן תיימיה בדחייתם את הצופים. בהדגישם את מושלמותו של האסלאם, הם קבעו כי בעצם כל מה שמצוי במערב, אפשר למצוא גם בקוראן, אם מפרשים אותו על-פי הראשונים, ואז ניתן יהיה להחזיר את העטרה ליושנה. אל-אפגאני, היה איש דעווה, שנאם והטיף בלהט לאחדות האסלאמית, בעוד עבדו, שלימים נתמנה למופתי של מצרים, היה זהיר יותר ותמך ברפורמה הדרגתית ברוח הנזכרת כאן, כמו

למשל ביטול ריבוי הנשים, דבר שאיננו עולה בקנה אחד עם העולם המודרני השוויוני. אך, אמת מידה לאי-הצלחתו יכולה להיות העובדה כי רפורמה זו, לא הייתה שורשים בשום מקום (פרט לתוניסיה שם נאסרה ביגמיה, ואילו במקומות אחרים בעולם האסלאמי אומרים הליצנים כי נאסר לקיים שני הרמונות שם). השלישי בחבורה, רשיד רידא הסורי, היה תלמיד של שני קודמיו, ומורה של שני תלמידיו המפורסמים הקשורים לסיפורנו כאן - המופתי של ירושלים חג' אמין אל-חוסייני, ששלט בפוליטיקה הפלשתינית מסוף שנות ה-20 עד סוף שנות ה-40, ועז א-דין אל-קסאם, על שמו נקראות פלוגות המוות של החמא"ס וגם הטילים המשולחים לעבר ישראל מעזה. הוא ייסד עיתון חשוב אשר האיר (נקרא, שלא במקרה אל-מנאר) את העולם האסלאמי כולו בפתוות שלו בשנות ה-30.

בעוד אשר תנועת הסלפיה מצאה לה ממשיכים בדמות האחים המוסלמים שעוד נדבר בהם, כוונת הרפורמה נקטעו באיבן, כאשר השיח' מאל-אזהר, עלי עבד אל-ראזק, שטיפל בכתביו בשאלות דת ומדינה, וקבע שממשל הנביא במדינה איננו יכול לשמש תקדים לחיקוי כי הוא היה חד-פעמי, גרם לסערת רוחות, והביא להדחתו ממשרתו ולסילוק ספריו מן הספריות האסלאמיות שהולכות בתלם. כתוצאה מן הכישלון הזה, ועם התגברותה של האחזיה הבריטית במצרים שהולידה מערוב מזורז של המדינה ויצרה את מצרים המודרנית, הקוסמופוליטית והפתוחה במיטבה, שאת אוירת הזוהר והריתוק שלה היטיב לתאר לורנס דירל ב"טרילוגיה האלכסנדרונית" שלו, צמחה תנועת האחים המוסלמים. תחילתה בעיר אסמעיליה, בניצוחו של אימאם צעיר בשם חסן אל-בנא, שהטיף ברוח הסלפיה להקים מדינה מוסלמית במצרים, שתנוהל על-ידי חוקי השריעה. אז החלו להישמע הסיסמאות שתהפוכנה ללחם חוקן של כל תנועות היסודנים בעולם האסלאמי: האסלאם הוא הפתרון, האסלאם הוא התשובה, האסלאם הוא האמת. מכאן משתמע, כמובן, שאין להגביר כוח באסלאם ולהחיותו על-ידי שיחקה את המערב או יתבטל בפניו, אלא על-ידי שיחזור לשורשיו ואז גם ישוב זוהרו שהועם. ואילו את המערב, פרט לטכנולוגיה השימושית שלו, יש לדחות על קרבו וכרעיו, להכריז ג'יהאד עליו ולשרשו מן העולם האסלאמי. כלומר, אין כאן עוד עימות אידיאולוגי אינטלקטואלי, של ברירת המועיל מן המזיק וקליטת ערכים מערביים מודרניים שעשויים להביא ברכה, אלא הכרזת מלחמה עליהם. האחים המוסלמים גם הטיפו, בעקבות מורם, רשיד רידא, נגד הישוב היהודי בארץ ישראל, ובשנות ה-30 נשלח אחיו של חסן אל-בנא לארץ ישראל המנדטורית כדי להקים תאים של האחים שם, מה שהניח את היסוד גם להשתתפותם במלחמת 1948 נגד ישראל החדשה, וגם ליצירתה של רשת של סניפים שיהוו את הבסיס מאוחר יותר לאגודות האסלאמיות, ולאגודת יחד לחמא"ס עם פרוץ האינתיפאדה של 1987.

אגדי שלא היה כמותו. הן ראו בכך לא רק הזדמנות לרווח כלכלי עצום, בפרט כאשר המערב המוכה כלכלית היה מוכן לשלם, ובלבד שהתפוקה לא תקטן, אלא בהביטן במפה הן החלו להרהר בעובדה הגיאולוגית שרוב רזרבות הנזל היקר היו מצויות בארצות האסלאם, אם במזרח התיכון ובמפרץ (שם עיקרו), באסיה (אינדונזיה), ואם באפריקה (ניגריה). לא ייתכן שזה מקרה, הן אמרו לעצמן, אלא ידו של אלה בדבר, כדי לאפשר לאסלאם להתאושש, להחזיק את המערב בגרונו ולאצלו לנקוט עמדות נוחות להן. זהו 'ג'יהאד כלכלי' עד אשר ירווח כדי לחולל את 'ג'יהאד הכובש' האמיתי.

הקמת מדינת ישראל והתבוסה הערבית-אסלאמית המשפילה, שאחריה באו עוד מפלות, שהגדולה שבהן הייתה במלחמת 1967, הביאו לזעזוע עמוק לכל אורכו ורוחבו של העולם האסלאמי

מאורע-ציר נוסף היה עלייתו של ח'ומייני לשלטון באיראן, והמהפכה האסלאמית שהוא חולל. כי שוב, איננו מדברים עוד באיש הטפות ונאומים כסייד קוטב, אלא בלוחם אמיץ ורב-דמיון, אשר לא זו בלבד שחידש את התיאוריה של וויליאם פקיה, אלא גם ראה בחזונו את עצמו בראש המערכת, אם כי כמדריך רוחני עליון ללא רבב על בגדו, הנוהג אורח חיים צנוע ומלא תודעת שירות לעמו בפרט ולאסלאם בכלל, ולא כעוד דיקטטור עריץ ומושחת. כי עוד בגלותו רבת השנים בעיראק, הוא שקד על ספרו "רפובליקה אסלאמית", כלומר שלילת המונרכיה של השאה, יחד עם אורח חיים אסלאמי לכלל האזרחים. המהפכה יועדה לייצוא, ובאמת מיד לאחר שובו של ה"אימאם" לטהראן, נישא על גלי הערצה שלא נראו כמוהם זה שנים רבות, הוא גם שלח "משמרות מהפכה ללבנון לטפח את השיעים שם, וגם הזמין את ערפאת לבירתו, ויחד אתו הכריז "היום טהראן, מחר תל אביב", כלומר שכמו שהמהפכה האסלאמית נטלה את השלטון באיראן, כך עתידה המהפכה הבאה להתחולל בתל אביב (לא בשכם ואפילו לא בירושלים המחולקת). היסוד האידיאי ניתן בספרו של ח'ומייני, שם כינה את היהודים "אויבי אלה", מה שמכשיר את הדרך להכחדתם, לרבות במדינתם. במהלך מלחמתו עם עיראק שארכה שמונה שנים, ושלא הוא החל בה, הוא הודיע לא-פעם: "הדרך לירושלים עוברת דרך בגדאד", לא רק כהצהרתה של עובדה גיאוגרפית, שבגדאד היא במחצית הדרך בין נקודת הזינוק ליעד הסופי של המהפכה, אלא כמאוויו-לב מכוון ומנחה את מאמיניו. ח'ומייני גרם להתעלות הנפש ברוב ארצות האסלאם, אפילו אצל ערבים יסודנים, שתקוות המהפכה האסלאמית הייתה חשובה ומאחדת בעיניהם מן ההבדלים בין סונים ושיעים, ובין ערבים ופרסים, שהיסטורית לא

הקמת מדינת ישראל והתבוסה הערבית-אסלאמית המשפילה, שאחריה באו עוד מפלות, שהגדולה שבהן הייתה במלחמת 1967, הביאו לזעזוע עמוק לכל אורכו ורוחבו של העולם האסלאמי. הוועידה האסלאמית הכלל-עולמית שהתכנסה בקהיר בסוף אותה שנה, כדי להתחקות על שורשי התבוסה, והאזינה בדריכות לגדולי העולם האסלאמי, מאינדונזיה עד מרוקו, לא זו בלבד ששפכה את זעמה, כצפוי, על יהודים וישראל, והאשימוה, שוב כצפוי, בכל חוליי העולם, אלא הפעם הייתה גם הסתכלות אכזרית פנימה שניסתה להבין את סוד הזעזוע. רוב הדוברים, ביניהם פרופסור מצרי מכובד, מוחמד נווייהי, שכינה את האירוע הטראומטי ההוא, במרירות מה, "תבוסתנו המזהירה", הגיעו למסקנה שכל העונשין הללו באו על האסלאם מידי אלה על שום התרחקותו מדרך הראשונים. כי ברור לעין המתבונן שבימים ההם של האסלאם החדשני והרענן, כאשר המאמינים היו טהורים וזכים, הם גם נחלו את הניצחונות הכי מזהירים. בינתיים, ספח האסלאם סייגים רבים, ניסה להתמערב ולהתמדרן, והכל ללא הצלחה, משמע שאם יתעשת וישוב לשורשיו, ההצלחה שוב תאיר לו פנים. הטפה זו של חזרה לאסלאם, כבר עלתה על הפרק בימי קוטב, אודותיו שוחחנו לעיל, אלא שלאחר 1967 נראו אזהרותיו כרלבנטיות וכמעט נבואיות, למרות שהוא הוצא להורג שנה לפני כן. תחילתה של תנועת החזרה לאסלאם, לאחר כלות כל הקיצין וכשלונו כל הניסיונות לדמוקרטיה מערבית ולאחר מכן ל"סוציאליזם" ריכוזי, אפשר למקם אז, במרחב המצרי שהושפל יותר מכל והביא לסוף הנאצריזם, ובזמן של טראומת המלחמה ואווירת הנכאים שלאחריה. מה עוד, שקרנו של קוטב עלתה בקרב החוזרים בתשובה, משעה שהוא נתפס כ"מומחה" למערב לאחר השנתיים שהוא בילה שם, ולכן משדחה בחריפות ובבוטות את תרבות המערב, הייתה הילת סמכות להטפותיו.

נוסף על שנאתו הפתולוגית ליהודים, הוא גם פיתח את רעיון הסביבה הג'אהילית שיש להגר ממנה ולהלחם נגדה. כלומר, הוא תבע ג'יהאד לא רק כנגד הכופרים בחוץ, בעיקר היהודים המקוללים, אלא גם בממשלות הבלתי אסלאמיות שבארצות האסלאם, כדי להפילן ולהקים תחתן ממשלות אסלאמיות לגיטימיות שתנהגנה את השריעה. ההיגיון היה כשל אבן תיימיה ממנו ינק: הואיל והשליטים שאינם מחילים את השריעה נחשבים כחוזרים בהם מאמונתם האסלאמית (מורתד), אזי הדבקים באמונה חייבים לפתוח נגדם במלחמת רידה חדשה כבימי הח'ליפה אבו-בכר. אחר כך משבאה מלחמת 1973 בה צהלו המוסלמים על שהחזירו משהו מכבודם האבוד, בוועידה האסלאמית בלאהור, שנה לאחר מכן, שבה השתבחו מנהיגי האסלאם ב"הישגם", על ה"ניצחון" הגדול שהיה מנת חלקם משלא הובסו שוב בצורה מחפירה כמו ב-1967. המורל האסלאמי עלה, על רקע משבר הנפט העולמי, משהחליטו חברות אופ"ק, שרובן ככולן אסלאמיות, לשלש בן-לילה את מחירי הנפט ולגרור עושר

בזבוז את אהבתם אלה על אלה. זה גרם לכך שאיראן, שמעולם לא היה לה גבול עם ישראל, ומעולם לא הייתה חלק מן הסכסוך המזרח-תיכוני, צעדה לקדמת הבמה כמובילתו האידיאולוגית המרה ביותר, ודרך החיזבאללה פרי טיפוחה גם כמיישמת אותו ללא כחל ושרק. ומאז טהראן הפכה גם למרכז הטרור העולמי, בה נפגשים מדי שנה, בחסות המדינה, ראשי ארגוני הטרור כדי לטקס עצה ומעשה נגד ישראל. ההצהרות המוזעזעות של מנהיגה אחמדינז'אד, אין בהן על כן כדי להפתיע.

לא האיומים של חיזבאללה או החמא"ס מכריעים כשלעצמם, לו היינו מביטים באיום הציביליזציוני בכללותו. לא סילוקם של האיומים מצד הפלשתינים או מצדם של ערביי ישראל או אל-קאעידה ותנועות אסלאמיות אחרות יביאו לנו את הגאולה

ישראל והיהודים הפכו למטרה מרכזית

הצבר כל הגורמים הללו גרם למיליטנטים מוסלמיים לצעוד קדימה, להזהרות עם כתביהם של המאורות הגדולים שהנחו אותם, ולעבור מהטפה סבילה ורטוריקה רדיקלית, לאלימות ממוסדת ולמעשי טרור מתוכננים ומבוצעים היטב. ואז נוצר טיפוס חדש של איטלקטואל-לוחם-מפקד-מדינאי-כוהן דת, כמעט במתכונת סגולותיו הראויות לחיקוי של הנביא עצמו. חיזבאללה, למשל, למרות שהוא הולך בדרכי ח'ומייני, ומונחה גם על-ידי השיח' פדאללה הלבנוני בנוגע לפסיקה, מנוהל בעצם על-ידי השיח' נסראללה אשר קובע בו את מדיניותו, האסטרטגיה שלו, נושא ונותן בשמו, ואף מייצג אותו כלפי המדינה הלבנונית. הוא הדין בשיח' יאסין, אשר בגלל שיתוקו לא יכול היה להיות איש שטח, אך הוא הפך את חולשתו לכוח וקבע בכל עניין קטן כגדול, למרות שעוזריו כמו רנטיסי סייעו לו לנהל את המאבק היום-יומי. התגלגלות האלימות, כפי שבאה לביטוי באינתיפאדת אל-אקצה, ולאחר מכן אירועי ה-11 בספטמבר, דחפו את האסלאם הרדיקאלי לנקודת האל-חזור, בה מלחמת הכל בכל הפכה לחיונית, משעה שחרב שנשלפה והוטבלה בדמים, פשוטו כמשמעו בעריפת ראשים של בני ערובה בעיראק, לא תוכל לשוב לנדנה אלא אמורה לנצח, לא לשאת ולתת, ולא להתפשר, או להישבר ולגרום לטראומה חדשה שספק אם האסלאם יוכל להתאושש ממנה.

אולם, לא האיומים של חיזבאללה או החמא"ס מכריעים כשלעצמם, לו היינו מביטים באיום הציביליזציוני בכללותו.

לא סילוקם של האיומים מצד הפלשתינים או מצדם של ערביי ישראל או אל-קאעידה ותנועות אסלאמיות אחרות יביאו לנו את הגאולה, כי העולם האסלאמי, בהובלתם של היסודנים שבתוכו, אסר מלחמת תרבות עלינו, כשלוחה של המערב השנוא עליו אפילו הוא איננו כובש שטחיהם של מוסלמים (הוא כבש בעיראק ובאפגניסטן כתוצאה מן השנאה והטרור, לא ההפך), וחזיתות רבות להם במזרח התיכון, באסיה, באפריקה, וגם באירופה ובאמריקה גופן. צריך לזכור שתרבויות גדולות (המצרית, הרומית, הסינית) נפלו תחת מכותיהם של ברברים שצרו עליהן, מתוך עיניים כלות לעושרן, כוחן, תרבותן ופינוקיהן, שהולידו את השמנתן, עצלותן ואובדן רצון הלחימה שלהן. בעיני הברברים, לא נראה תקין שהעצלים ומוגי הלב שנסו ממלחמה והעדיפו את החיים הטובים, ירשו את הארץ, ואילו הם, אמיצי הלב הלוחמים ללא חת, הששים אלי קרב והבזים לחיים, יהיו להם חוטבי העצים ושואבי המים. הברברים באים גם עלינו. עת לאזור עוז, להשיב מלחמה ולגאול עצמנו מגורלן של ציביליזציות רכרוכיות, מתנוונות ומתפרקות שאבד להם כוח חיותן. ז'נבה ומפת הדרכים הן הנוסחה הדיפלומטית שבעזרתה מבקשות אמריקה ואירופה העייפות לזרוק את העצם לברברים כדי שיניחו להן לשעה. ברם, אם לא תתייצבנה בקו הראשון יחד עמנו לקרב עמידה, גם הן תיגררנה בלתי מוכנות לסופן, בפני הגל השוטף של הברברים החדשים.

תקוות-קש הוצמחה במקומותינו לאחרונה, של חיפוש אחר כל שביב להיאחז בו, ובלבד שיבוא עלינו השקט המיוחל ויושם הקץ לצרותינו. ועתה, ממש כבשנים שלאחר מלחמת ששת הימים, בהן כיכבה ה"הבחנה" בין סלאם לבין צולח, כצרי לכל תחלואינו, הועלה מן האוב מושג ה"הודנה", שהחמא"ס הציע אותו בייאוש מן האבדות הרבות שהוא ספג, וכבר רקחו סביבו מפגשי נשיאים ופריצות דרך דרמטיות, כאילו רק המילים המתאימות חסרו כדי להוציאנו מן המצר. הודנה, שמובנה היסודי הנו שקט, הנה מילה מכובדה ששימשה גם בקלסיקה הערבית וגם משמשת כיום במשמעות של שביתת נשק, או הפוגה. למשל שביתות הנשק שבינינו לבין ארצות ערב אשר נחתמו לאחר מלחמת 1948, נתקראו "הודנה", הוועדות שקמו לפקח עליהן היו "ועדות הודנה" בפי הערבים, ואילו ההודנה הראשונה והשנייה, נסבו על ההפוגות שבעיצומה של המלחמה היא, הראשונה בסדרה עגומה והעקובה מדם מכולן. עוד מושג ממין העניין כדי לתאר את המצב המיוחד ששרר בינינו לבין הערבים מאז קמה המדינה, הוא "הפסקת-אש" (ווקף) אטלאק א-נאר, בערבית), אשר עם שני המושגים של הפוגה ושביתת נשק, שניהם "הודנה", הביאו ללא מעט בלבול שנותר בעינו עד היום, מה עוד שלפעמים מתרגמים הערבים את הפוגה כ"עצירה זמנית של פעולות מלחמתיות", ולך דע מה הוא מה. מכל מקום, הודנה, שהיא בחירת השעה בדיון הציבורי, אין ספק שהיא נסבה על עצירת אש זמנית,

להכריז עליה, לקרוא לה כחפצם, וגם להקפיד על קיומה. אלא שאין זה בלבד שהם דורשים משהו ממשי תמורתה, אלא שהם ביקשו את הסמליות של המעמד להטביע ברוב רושם על בני עמם ועל העולם הערבי והמוסלמי כולו: הם רוצים שראש וראשון לאויביהם, נשיא מדינת ישראל, יטריח עצמו לרמאללה, ויבקש את ההודנה, ואז ייענו אנשי החמא"ס ברוב נדיבותם וכל עוד הדבר לרצון להם. מאז השפיל עצמו הנשיא קלינטון לבוא לעזה כדי לקבל את ההודעה הפלשתינית בדבר ביטולה כביכול של האמנה הפלשתינית, לא קרתה כהשפלה הזאת במחוזותינו. על כן, למרות הקריצה הערמומית הגדולה, והפיתוי התקשורתי הגדול שבהתייבבות נשיאנו ברמאללה לשחר את פניו של מפר ההודנות הסדרתי יאסר ערפאת, טוב עשה שלא התפתה, וטוב עשתה הממשלה משלא הסכימה להעמידו במבחן הפיתוי הנואל הזה. לא כל שכן לאחר ניצחון החמא"ס בבחירות הפלשתיניות, וניסיונו להעלות מן האוב את ההצעות הנואלות ההן.

מאז השפיל עצמו הנשיא קלינטון לבוא לעזה כדי לקבל את ההודעה הפלשתינית בדבר ביטולה כביכול של האמנה הפלשתינית, לא קרתה כהשפלה הזאת במחוזותינו

ההודנה, צעד טקטי זמני עד שירווח (להם), לא לנו ולא למערב) היא מסך עשן המסתיר את האסטרטגיה הלוחמנית של היסודנים, שאיננה יודעת לאות או פשרה. אבו עובייד קוראשי, אחד מעוזריו ומיועציו של אוסמה בן-לאדן, חיבר לאחר שואת ה-11 בספטמבר מאמר מרתק שפורסם בעיתונות הערבית ובאתר האינטרנט של אל-קאעידה, ובו פרטים על אסטרטגיית הלחימה של ארגונו בעימות הנראה בלתי אפשרי עם אמריקה ועם תרבות המערב בכללה. דפוסי חשיבה אלה מראים שלא זו בלבד שאבירי הרשע הם מכינים את שיעורי הבית שלהם כדבעי, ושהם מצוידים בסבלנות, בתחכום ובחשיבה שיטתית, ובתכנון מדוקדק שאת פירות הזוועה שלו ראינו, ושבצעדיהם אי-אפשר לנו להסביר את הצלחתם השטנית המבהילה ביום הדמים ההוא, ואת הדיוק והתעוזה המדהימים של ביצועיהם, אלא שישנם באלה הגילויים לקחים גם לנו במלחמתנו בטורו. כי כמסתבר, גם ארגוני הטרור הנלחמים בנו ישירות, השראה להם מתורת לחימה זו, שהיו לה הצלחות לא-מבוטלות, וכדאי לנו להיות ערים למזימותיהם, ויפה שעה אחת קודם. בעל המאמר, שניכר בו כי קרא בספרות המערבית על שדה הקרב העתידי ועל שיטות הלחימה העתידיה, הולך בעקבות כתבים אלה וקובע מסקנות מצמררות: האחת, שתור המלחמות המסיביות בין צבאות חלף עבר מאז שנשחקו

לתקופה קצובה המוסכם עליה, שאחריה פעולות האיבה אמורות להתחדש, ממש כמו מושגי שביתת הנשק וההפוגה אצלנו, אשר הערבים עמדו עליהם במשאים והמתנים עמנו מאז 1948, כדי ליתן בידיהם אופציה לחידוש המלחמה כאשר יעלה בידיהם הדבר, להבדיל ממצב של "הפסקת אש", אשר יש ואפשר לפרשו כמצב של קבע, בין הקטבים של שלום ומלחמה, עד להסכם על הסדר קבע כלשהו.

לאמור, "ההודנה" כמילה וכמושג, אפשר לבארה לאלף פנים. אילו הערבים, והיסודנים המוסלמים בתוכם, חפצו בהפסקת אש, לא המושג מעכב אותם, שהרי היו כבר הודנות עם כל ארצות ערב וזה כידוע לא מנע אף אחת מן המלחמות בין לבינינו. ואם פניהם לירוק עלינו אש, אזי ודאי שלא מושג זה או אחר יעכבו בעדם. אלא שבהקשר האסלאמי נודעת למושג ההודנה משמעות מאד ספציפית הטוויה לתוך עולם מושגיהם של החמא"ס ובנותיו, בפרט מאז ניתנו על ראשינו אוסלו ובנותיה. בעולם הדימויים שלהם, שפרצו לאוויר העולם כאשר אוסלו הייתה בשיאה, תחילה בהכרזותיו של ערפאת ביוהנסבורג ולאחר מכן כדרך שגרה בנאומיו לעמו ובכתבי היסודנים שאוזכרו לעיל, נשתרבה מלכתחילה ההשוואה בין אוסלו לבין חודיבייה. לאמור, בדיוק כפי שהנביא מוחמד כרת, שלא בטובתו, הודנה לעשר שנים עם יריביו בני קורייש במכה, ששוברה על-ידי הנביא לאחר שנתיים בלבד, כך ערפאת חפץ שמאמיניו יקבלו את אוסלו כצורך שעה שהיה אנוס לחתום עליו, עד אשר יעמוד לפלשתינים כוחם להיפרע מאויביהם. ובאמת זמן קצר לאחר מכן, וזמן ניכר לפני בואם של נתניהו, שרון ושאר המנהיגים שמשתמשים בהם כתירוצים תלושים, באה ההתנקשות בבית-ליד שהותירה חללים רבים בין חיילינו, ולאחריה פיצוץ אוטובוסים ושאר פיגועים שאנו מצטמררים לשמעם. ההודנה של הנביא קבעה תקרה של עשר שנים לתוקפה, אם היא לא הופרה קודם לכן, כלומר שגם בימיו היא נראתה כשביתת נשק זמנית עד אשר השליט המוסלמי יראה שעת כושר להתעלם ממנה כאשר ידו על העליונה. אם ראה ערפאת להזכיר דווקא אותה, הגם שיכול היה למצוא דוגמאות לרוב להשלמה בין צדדים לוחמים, משמע שקסם לו התקדים הזה שכל העולם האסלאמי נשבע בו ורואה אותו מחייב.

באים עכשיו חכמינו ויועצים לנו לקבל את ההודנה הזמנית הזו מן החמא"ס, שתמורתה אנו אנוסים לשלם ביוקר רב ולהסיר את לחצנו מהם, ממש כמו בימי הנביא, כדי שהם יוכלו כחפצם להפר אותה ולבטלה, לאחר שתגענה כל ספינות הנשק שבדרך, ולאחר שיסור מהם המצור האמריקני והאירופי בתום פרשות אפגניסטן ועיראק וספיחיהן, ולאחר שיותר להם לשוב ולסובב ברחבי עולם כארגוני צדקה תמימים. רק פתיים יפלו למלכודת הזו. זאת ועוד' לו ביקשו היסודנים להעניק לנו ברוב חסדם את ההודנה שאנשינו ונשיאנו מייחלים לה – ניחא. איש לא יכול להפריע להם לעשות זאת, כפי שאיש לא הפריע להם עד כה

שלושת המודלים המלחמתיים של הדורות הקודמים; שנית, יש להיכון למלחמות הדור הרביעי שהן בעיקרן עימותים בלתי סימטריים בין מעצמות צבאיות חמושות עד שיניהן ועתירות טכנולוגיה, אך צמודות טריטוריה ומסורבלות בתנועתן, לבין קבוצות ניידות מצוידות בנשק קל בלבד, אך זריזות וחסרות בסיסי קבע; שלישית, במלחמות כאלו המטרה העיקרית איננה הצבא הלוחם של האויב אלא חברתו האזרחית שיש להתיש אותה ולהטיל בה מורא ופחד כדי לשבש את תמיכתה בצבא הנלחם למענה; ורביעית, הטלביזיה היא יותר בעלת ערך מאוגדות משוריינות.

שלושת מרכיבי הכוח העיקריים של מעצמה קונבנציונלית, הם: התראה מוקדמת, היכולת למכה מונעת, וכוח ההרתעה ואלה הם בדיוק היסודות ששותקו על-ידי אל-קאעידה במכת המוות שלה נגד מגדל התאומים ונספחיו

תורת הלחימה הזאת נשארתי בשטח האפור שבין מלחמה ושלום. כלומר, מי שזורע טרור על-פי תורה זו, אין דינו להכריז על מעשה מלחמה, וכך כאשר הצד המתגונן משיב מלחמת חורמה על-ידי צבאות סדירים, שלוחיה של מדינה, אפשר בקלות להאשימם ב"תוקפנות", ולהציג נוכח רשתות הטלביזיה צמאות הדם את פירותיה הבאושים של הפגיעה באזרחים, את האסימטריה בין צבאות סדירים ועצומים בגודלם ו"אכזריים" בהתנהלותם, לעומת "לוחמי חופש" ה"מסכנים" וה"נרדפים", על לא עוול בכפם, שכל חטאם הוא להגן על אזרחיהם מפני ה"תוקפנות" ולהסב נזקים כבדים ככל האפשר לאויב. כמובן שדימויים מצטלמים אלה נקלטים בעין המצלמה ומבטיחים הצלחה ואהדה לטרוריסטים ומפח נפש ופגיעה בשם הטוב של המתגוננים. וכך מראה המחבר בעליל, שמוג'אהדין מוסלמים מועטים וחסרי בסיס ואמצעים, ניצחו בשני העשורים האחרונים, תוך שימוש בטקטיקה החדשה, מעצמות גדולות: בריה"מ באפגניסטן, ארה"ב בסומליה, רוסיה בצ'צ'ניה וישראל בלבנון. כי על-פי ניתוחו, שלושת מרכיבי הכוח העיקריים של מעצמה קונבנציונלית, הם: התראה מוקדמת, היכולת למכה מונעת, וכוח ההרתעה, ואלה הם בדיוק היסודות ששותקו על-ידי אל-קאעידה במכת המוות שלה נגד מגדל התאומים ונספחיו. לגבי התראה, הם טוענים כי השינוי הפתעה מוחלטת בסדר הגודל של פרל-הרבור, ההתקפה הנאצית נגד בריה"מ, הפגיעה באוניית המלחמה "קול" במימי עדן, וצליחת הסואץ במלחמת יום הכיפורים. לכן הם יכלו לזעזע את ביטחונם של האמריקנים ולהשית עליהם מס כלכלי ונפשי כבד עד למאוד. עניין המכה המונעת קשור לדידם להתראה, כי כאשר זו

כושלת, אזי אין משמעות למניעתה. ואפילו לו הייתה אתראה, בנמצא, הרי לא היו יכולים האמריקנים למנוע מתקפה עליהם, כי לא היה להם נגד מי לפעול, משעה שהתוקפים אין להם בסיס קבוע והם קטנים וחבויים וניידים. ועיקר העיקרים – כוח ההרתעה של המעצמה הנתקפת שקורס לחלוטין, נוכח האסימטריה בין מדינה גדולה וממוסדת החפצה חיים ושואפת להגן על אינטרסיה, סגנונה, אזרחיה וארצה, לבין מבקשי נפשה שלא זו בלבד שהם אדישים לחייהם, אלא צמאי מוות והקרבה למען אללה המה. אם כן, שום הרתעה איננה חלה עליהם ובידם לקבוע את זמן ההשתלחות הבאה ומקומה כחפצם, מבלי לפחד מדבר ומאיש. צא וחשוב כיצד עיקרים אלה מוגשמים לנגד עינינו יום-יום, לא בלבד על-ידי החיזבאללה בלבנון שחבר לקאעידה מצד אחד, ולא רק אידיאולוגית, והצלחותיו עמו, אלא שהוא מייצא במעשה ובפועל תורה זו גם לפלשתינים בשטחים. ולא בלבד ארגוני הטרור האסלאמיים (אלה האסלאמיקים מבית מדרשם של השיח' יאסין) נרתמו להגשמתה של התורה הזו מעוררת החלחה, אלא גם הארגונים ה"חילוניים", כמו התנזים וגודי השהידים של אל-אקצה, שמשעה שאמצו את קריאתו של ערפאת ל"מות קדושים", כאשר הוא בראשם, אין שוב סכר לפרץ ההתנדבות לסוג זה של לחימה ומוות. וההמשך מי ישורנו?

האם אפשריים צעדי-נגד?

לא שלכל מעשה, (או תורה או תיאוריה) ישנו גם אנטידוט, שעיקרו להקהות את האפקט שלו, לשריין את החברה מפני פגיעתו הרעה ובד בבד לחסל את אימתו ולפטור אותנו מחיתתו. למשל, אם מטרתו לגייס את החברה שלנו נגד צבאה, דבר שדי צולח בידו כרגע, אם כי רק בשוליה של החברה הישראלית לפי שעה, אולי הגיעה העת שהיסודות הללו המשמשים בבלי דעת את מטרתו האסטרטגית של האויב, יתעשתו ויתעוררו לראות בחומרת מעשיהם ובנזק שהם מסבים לארצם ולבני עמם בשחקם, ודאי מתוך כוונות טובות, לידי אויביהם. אם הטלביזיה הינה כלי שרת בטקטיקת הלחימה שלו, אזי מדוע שלא ננהג כאמריקנים באפגניסטן או הבריטים בפוקלנד ונסגור את שטח הפעולה בפני כלי התקשורת הללו עד תום הקרבות? האם לא מוטב כך מאשר להתעמת עם כתבי חוץ ולהפסיד תמיד בעימותים הללו גם אם ברור לעין שהם משרתים את הטרוריסטים העוינים לנו? ואם הטרור אימץ את הגישה כי בלחימה "על קידוש השם" יכריע אותנו, כי אין לכאורה שום כלי יעיל נגד "מתאבדים" כביכול, שכל אחד מהם מסוגל להטיל מורא על ציבור שלם ולקעקע את ביטחונו העצמי, לפורר את אחדותו הפוליטית והחברתית, ולקומם אותו נגד ממשלתו, אזי עלינו להראות בעליל, כמו הנשיא בוש, שמלחמתנו איננה בפרטים האימתניים הללו הזורקים

נפשם מנגד, שבמילא אי-אפשר לענוש אותם לאחר שכילו בנו את מלאכתם, אלא בשולחיהם, מאמניהם, מממניהם, ומנהיגיהם, ברציפות ובהתמדה, כי כאשר הם צריכים להחבא ולעמוד על משמר חייהם, לעולם יתפנו הם פחות לשלוח אלינו את מרצחיהם.

ואולי תבוא הישועה לכשתשכיל חברתנו ללמוד את לקחה מכל ניסיונות הכשל שעשינו משהשלנו את עצמנו כי אם נוותר על נכסים הרי בהכרח יתרכך ליבם של היסודנים האורבים לפתחנו ויטו לנו חסד. הכל מבינים כיום כי הנסיגה החפוזה מאימת החיזבאללה בלבנון, הכינה את הקרקע למוראותיה החמורים יותר של מלחמת לבנון השנייה, כמו שהנכונות לנסיגה מכלל הגדה והרצועה בקמפ-דייביל של שנת 2000 הולידה את האינתיפאדה השנייה ואת התקוממותם של ערביי ישראל. ואילו הנסיגה

החפוזה מעזה, שבאה כדי להציל ממשפט צדק משפחה שלמה של נוכלים, בעידודה של העיתונות חסרת האחריות שלנו, הולידה את חורבן יישובינו הפורחים, והציבה במקומם את עמדות ההפגזה על אשקלון מאדמות אלי סיני ודוגית, ולבסוף העלתה את החמא"ס לשלטון ברשות הפלשתינית. ואילו מלחמת לבנון הקלוקלת של קיץ 2006 הביאה את החיזבאללה לעזה. האם נטילת השלטון על ידי החמא"ס בעזה ודחיקת רגלם של אנשי הפת"ח, השווים להם בעוינותם לישראל, ילמד את עם ישראל לקח סוף-סוף? ספק, אם לשפוט על-פי הנהירה הטרופה שלנו לסייע לאבו מאזן מכחיש השואה, שלו היה באמת חפץ בהסדר של שלום עם ישראל, היה יוצא בכל כוחו של חוטפי גלעד שליט ביום חטיפתו, במקום להתיישר עמם בדרשו שחרור רוצחים פלשתיניים תמורתו. ■